

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-59>

УДК 339.9+338.46

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СФЕРИ ПОСЛУГ УКРАЇНИ НА СВІТОВИХ РИНКАХ

COMPETITIVENESS OF THE UKRAINE'S SERVICE SECTOR ON GLOBAL MARKETS

Бондар Наталія Миколаївнадоктор економічних наук, професор,
Національний транспортний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8254-2449>**Bondar Natalia**

National Transport University

Стаття присвячена дослідженню стану міжнародної торгівлі послугами України на сучасному етапі та розробці заходів підвищення конкурентоспроможності української сфери послуг на світових ринках. Проаналізовано стан міжнародної торгівлі послугами України, визначено основні тенденції її розвитку та особливості структури. Окреслено фактори підвищення конкурентоспроможності послуг, серед яких: розвиток людського капіталу; інвестиції в нематеріальні активи; розвиток цифрової інфраструктури; ефективне регулювання; зв'язок зі світовими ринками; наявність стратегії розвитку сфери. На основі визначених факторів впливу на конкурентоспроможність, розроблено заходи вдосконалення функціонування сфери послуг. Запропоновані заходи розвитку транспортних та інформаційних послуг як основних експортних секторів сфери послуг України. Розроблені шляхи підвищення конкурентоспроможності перспективних сфер туристичних та фінансових послуг.

Ключові слова: сфера послуг, міжнародна торгівля, конкурентоспроможність, розвиток, національна економіка, транспортні послуги, інформаційні послуги, туристичні послуги, фінансові послуги.

The article is focused on the study of the state of international trade in services of Ukraine at the current stage and the development of measures to increase the competitiveness of the Ukrainian service sector on world markets. To achieve the goal of the article, mainly quantitative research methods, in particular statistical analysis, were used. The state of Ukraine's international trade in services has been analysed, the main trends of its development and features of its structure have been determined. The factors of increasing the competitiveness of services are outlined, including: development of human capital; investments in intangible assets; development of digital infrastructure; effective regulation; connection with world markets; the presence of a strategy for the development of the field. On the basis of the identified factors affecting competitiveness, the following measures for improving the functioning of the service sector were developed: creation of a comprehensive strategy for the development of the service sector; state support for the processes of informatization and digitization of the service sector; improvement of the staffing system of the service sector; promoting the openness of Ukrainian service markets for foreign investors and companies; improvement of the internal regulatory environment. Proposed measures for the development of transport and information services as the main export sectors of the Ukraine's service sector. Transport sector development measures, in particular, include: creation of modernized high-tech transport infrastructure; implementation of innovative solutions in customs and other control procedures; introduction of intelligent transport systems and traffic management systems; ensuring the preservation and development of professional personnel potential; increasing environmental friendliness of transport. The development of the IT services requires, among other things: prevention of brain drain; reduction of tax pressure and reduction of bureaucracy in the industry; improvement of the IT specialists training process; development of information infrastructure. In addition, ways of increasing the competitiveness of the promising spheres of tourism and financial services have been developed. The results of the research can be used to develop an effective policy for the economic growth of the service sector as a whole and its individual sectors.

Keywords: service sector, international trade, competitiveness, development, national economy, transport services, information services, tourist services, financial services.

Постановка проблеми. Активний розвиток сфери послуг є характерною ознакою економіки постіндустріальної епохи. Більше 60% ВВП індустріально розвинених країн виробляється саме в сфері послуг. Враховуючи тенденції до зростання світової торгівлі послугами, здатність вести успішну конкурентну боротьбу на світових ринках послуг перетворюється на фактор забезпечення економічного зростання та конкурентоспроможності національної економіки. В зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання забезпечення високого рівня конкурентоспроможності сфери послуг на світових ринках. Актуальним дане витання є і для України, котра перебуває в важких економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей міжнародної торгівлі послугами та аспектів функціонування окремих секторів сфери послуг знайшли відображення в працях Краснодєд Т. Л., Попової Т. В. [2] (досліджувались особливості та недоліки міжнародної торгівлі послугами України), Мельничук О. [3] (визначенні чинники забезпечення конкурентоспроможності на світових ринках), Кальченко О. М. [4], Крихіної Ю. О. [5] (дослідження проблем та перспектив розвитку транспортної галузі), Севрук І. М. [6], Тимошенко Н. Ю. [7] (визначення напрямків розвитку ІТ-сектору), Смирнової О. В. [8], Дребот Н. П. [9] (аналізувалися тенденції розвитку ринку фінансових послуг), Глубоченко К. О. [11], Збарського В., Грибової Д. [12] (досліджувались особливості участі України на світовому ринку туристичних послуг) та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак мінливі тенденції розвитку світового ринку послуг та нові реалії функціонування української держави створюють необхідність дослідження місця України на світовому ринку на сучасному етапі та розробки відповідних новим умовам заходів підвищення конкурентоспроможності сфери послуг.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей участі України в міжнародній торгівлі послугами, а також розробка заходів підвищення конкурентоспроможності української сфери послуг на світових ринках.

Виклад основного матеріалу. Україна є активним учасником світового ринку послуг, однак внутрішньо-економічні проблеми та негативний вплив зовнішніх факторів зумовили нестабільність розвитку зовнішньої тор-

гівлі України за період 2018-2022 років. До 2020 року спостерігалось стабільне зростання всіх основних показників міжнародної торгівлі послугами України – за даний період експорт зріс на 34%, імпорт – на 10%, а позитивне сальдо зросло на 62%. В 2020 році внаслідок пандемії COVID-19 та введених карантинних обмежень, зовнішня торгівля послугами показала істотний спад: експорт скоротився більше ніж на чверть (на 26%), зменшення імпорту було на рівні 16%. Сальдо міжнародної торгівлі послугами зберігало позитивне значення, однак скоротилось більше ніж на 34%. В 2021 році відбулось часткове відновлення зовнішньої торгівлі послугами України: експорт послуг зріс майже на 14% порівняно з 2020 роком, імпорт показав збільшення на 29% порівняно з попереднім роком. Сальдо зовнішньої торгівлі послугами зберігало позитивне значення та скоротилось менше ніж на 2% порівняно з 2020 роком. Внаслідок початку повномасштабних військових дій на території України, в 2022 році відбувся істотний спад зовнішньої торгівлі послугами України: експорт скоротився більше ніж на 30% порівняно з попереднім роком, імпорт впав більше ніж вдвічі. Показники експорту та імпорту послуг в 2022 році досягнули мінімуму за досліджуваний період, однак, сальдо торгівлі послугами все ще було позитивним та збільшилось на 10% порівняно із значенням попереднього року (рис. 1) [1].

В структурі експорту послуг переважали інформаційні, комп'ютерні та телекомунікаційні послуги (ІКТ послуги) (40,5% в 2022 році), транспортні послуги (34,5% у 2022 році), ділові послуги (17,8% в 2022 році) та послуги з переробки (10,1% у 2022 році). Важливо зазначити, що до 2022 року основною статтею українського експорту послуг були транспортні послуги, однак внаслідок скорочення обсягів перевезень та зупинки діяльності морського та повітряного транспорту в 2022 році, експорт даних послуг скоротився більше ніж на 36%, що зумовило втрату ними лідируючої позиції. Найменше експортувались українські державні послуги (0,01% в 2022 році), приватні та культурні послуги (0,2%), страхові та будівельні послуги (по 0,3%) та послуги, пов'язані з інтелектуальною власністю (0,4%). Подібна структура експорту послуг обумовлена економіко-географічним положенням України, наявністю людського та кадрового потенціалу, а також необхідної виробничої інфраструктури. Динаміка експорту окремих видів послуг зде-

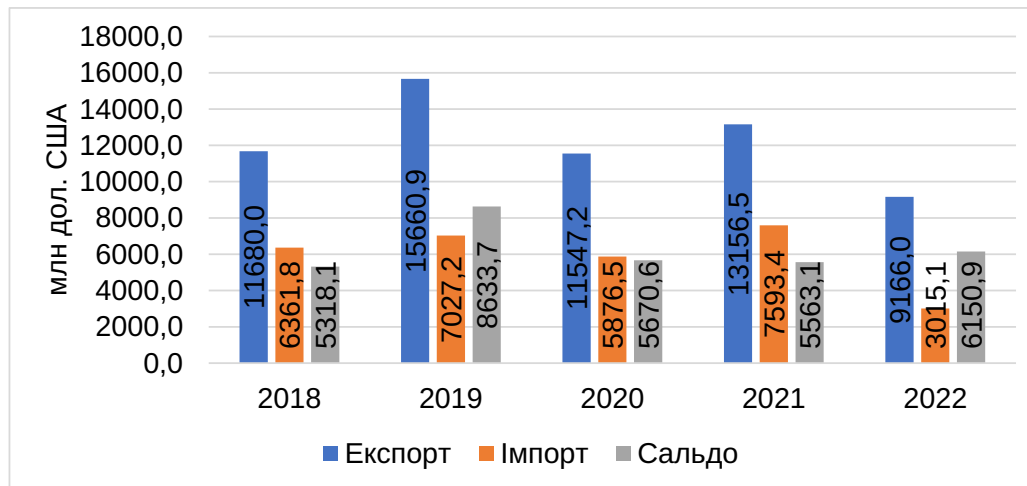

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі послугами України

Джерело: розроблено на основі [1]

більшого повторювала загальну динаміку експорту – зростання в 2020–2021 роках змінилось стрімким падінням в 2022 році (таблиця 1) [1].

В 2022 році в структурі імпорту переважали транспортні послуги (34,5%), ділові послуги (17,8%), ІКТ послуги (13,7%), фінансові послуги (12,2%) та послуги, пов'язані з інтелектуальною власністю (9,7%). Варто відмітити, що до 2022 року значна частка в структурі імпорту припадала на послуги, пов'язані з подорожами, однак внаслідок воєнних дій обсяги імпорту даних послуг скоротились майже в 10 разів. Аналогічно в 2022 році відбулось суттєве скорочення імпорту державних послуг: було імпортовано менше 2% від обсягу 2021 року. Найменше Україною імпортувалось культурні та рекреаційні послуги (0,6%), послуги з будівництва (0,6%), послуги переробки (0,1%) [1].

Аналіз структури експорту послуг дозволив виявити, які українські послуги мають найбільший попит на відповідному світовому ринку. Структура імпорту демонструє відносну картину щодо того, які трудові ресурси країни не дають змоги надати потрібні послуги в достатній кількості для задоволення власних потреб сьогодні та на найближчу перспективу, а також певною мірою демонструє рівень конкурентоспроможності на світовому ринку послуг [2, с. 34].

Враховуючи дані аналізу експорту можна зробити висновок, що найбільш конкурентоспроможними на світових ринках є українські послуги ІКТ, транспортні послуги, ділові послуги та переробні послуги. Водночас ана-

ліз імпорту показав високий рівень закупівлі Україною закордоном транспортних послуг, ІКТ послуг, фінансових послуг, послуг захисту інтелектуальної власності, а також послуг, пов'язаних з подорожами.

До факторів, що впливають на конкурентоспроможність послуг, належать: людський капітал (талант, освіта, навички, ідеї); інвестиції в нематеріальні активи (корпоративна інтелектуальна власність, включаючи методи бізнесу) та сприятливе середовище для спільних інновацій; розвиток цифрової інфраструктури (доступ до швидкої надійної широкопasmової мобільної мережі); ефективне внутрішнє регулювання (низькі витрати на відповідність, що дозволяють гнучко адаптуватися до змін); зв'язок із міжнародними ринками (торговельна та інвестиційна реформа, відкритість до транскордонних потоків даних, наявність віз, міжнародні стандарти, взаємне визнання та інші форми співпраці щодо внутрішнього регулювання для безпроблемної транскордонної сумісності); свідомий напрям національної політики (статистичне вимірювання, міжвідомча координація, дорожні карти конкурентоспроможності) [3, с. 124].

На основі встановлених факторів конкурентоспроможності сфери послуг, можна запропонувати наступні напрями її підвищення:

1. Формування стратегічного бачення ролі послуг у розвитку конкурентоспроможності та розробка комплексної стратегії розвитку сфери.

2. Сприяння інформатизації та цифровізації всіх секторів сфери послуг, зокрема

Таблиця 1

Динаміка структури зовнішньої торгівлі послугами України в 2020–2022

Показники		2020		2021		2022	
		експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт
Послуги переробки	млн дол.	1352,83	3,02	1528,01	10,18	921,94	4,23
	Зміна у %	82,5	99,1	113,0	337,1	59,9	42,3
	% від суми	11,7	0,1	11,6	0,1	10,1	0,1
Послуги ремонту та технічного обслуговування	млн дол.	236,62	61,46	298,83	75,01	129,88	47,04
	Зміна у %	87,6	72,2	126,3	122,1	42,9	61,4
	% від суми	2,0	1,0	2,3	1,0	1,4	1,6
Транспортні послуги	млн дол.	4988,43	1061,04	5314,66	1733,67	2963,2	1040,3
	Зміна у %	54,8	68,1	106,5	163,4	63,6	58,5
	% від суми	43,2	18,1	40,4	22,8	32,3	34,5
Послуги, пов'язані з подорожами	млн дол.	263,45	702,92	337,43	1578,01	146,25	188,33
	Зміна у %	78,7	54,1	128,1	224,5	42,6	11,8
	% від суми	2,3	12,0	2,6	20,8	1,6	6,3
Послуги з будівництва	млн дол.	75,39	39,61	53,61	52,63	26,25	17,87
	Зміна у %	60,0	101,2	71,1	132,9	44,7	26,5
	% від суми	0,7	0,7	0,4	0,7	0,3	0,6
Послуги зі страхування	млн дол.	58,24	126,89	121249,0	129,73	22,73	68,92
	Зміна у %	77,1	144,3	208,2	102,2	18,3	50,5
	% від суми	0,5	2,2	0,9	1,7	0,3	2,3
Фінансові послуги	млн дол.	129,6	635,48	91,88	509,83	162,41	366,66
	Зміна у %	78,3	109,5	88,7	108,1	176,7	71,7
	% від суми	1,1	10,8	0,7	6,7	1,8	12,2
Роялті та послуги, пов'язані з інтелект. власністю	млн дол.	94,93	540,16	6,5	607,38	31,68	292,95
	Зміна у %	171,2	96,5	63,7	112,4	51,3	46,8
	% від суми	0,8	9,2	0,5	8,0	0,4	9,7
ІКТ послуги	млн дол.	3051,45	562,02	3856,57	661,87	3712,95	414,22
	Зміна у %	118,5	105,8	126,4	117,8	92,1	58,1
	% від суми	26,4	9,6	29,3	8,7	40,5	13,7
Ділові послуги	млн дол.	1256,66	993,58	1437,29	1115,88	1026,02	537,3
	Зміна у %	98,3	73,1	114,4	112,3	68,2	47,0
	% від суми	10,9	16,9	10,9	14,7	11,2	17,8
Приватні, культурні та рекреаційні послуги	млн дол.	32,14	12,54	47,11	21,11	21,49	17,26
	Зміна у %	148,7	115,7	146,6	168,4	43,6	79,1
	% від суми	0,3	0,2	0,4	0,3	0,2	0,6
Державні та урядові послуги	млн дол.	7,44	1137,82	9,31	1098,06	1,24	20
	Зміна у %	96,5	124,8	125,1	96,5	13,3	1,8
	% від суми	0,1	19,4	0,1	14,5	0,01	0,7

Джерело: розроблено на основі [1]

завдяки наданню державою необхідних консультацій, фінансової та технічної підтримки.

3. Вдосконалення системи кадрового забезпечення сфери послуг завдяки кооперації закладів вищої освіти з підприємствами-

виробниками послуг, а також розробки нових кваліфікаційних програм підготовки фахівців.

4. Сприяння доступності української сфери послуг для іноземних інвесторів та відкритості українських ринків послуг для іно-

земних компаній, шляхом пом'якшення наявних бар'єрів, а також створення сприятливого інвестиційного клімату в країні.

5. Вдосконалення внутрішнього середовища за рахунок перегляду діючого законодавства, стабілізації національної економіки, вирішення політичних та соціальних проблем.

Враховуючи значні частки транспортних та ІКТ послуг, посилення конкурентоспроможності України на ринках вимагатиме підтримки подальшого зростання обсягів експорту даних послуг.

Найбільшою проблемою функціонування сфери транспортних послуг є триваючі військові дії на території України, а також руйнування транспортної інфраструктури. Фактично повна зупинка повітряних перевезень внаслідок закриття повітряного простору над Україною, мінімізація морських перевезень через блокування основних портів, руйнування доріг та колій, відмова від послуг українських перевізників призвели до значного скорочення експорту транспортних послуг. Зазначені проблеми неможливо вирішити до завершення військових дій. З метою відновлення транспортної галузі та підвищення конкурентоспроможності сфери транспортних послуг в повоєнний період доцільно реалізувати наступні заходи [4, с. 106; 5, с. 267–270]:

– підвищення ефективності системи товароруку, забезпечення гарантованої доступності транспортних послуг для населення і суб'єктів господарювання та підвищення безпеки транспортної системи;

– створення модернізованої високотехнологічної транспортної інфраструктури, включаючи розбудову мережі логістичних систем інноваційного типу для обслуговування пасажирів та обробки вантажів, формування інтелектуальних транспортних систем;

– впровадження єдиної системи управління інформаційними потоками під час транспортування вантажів та “дружнього” інтерфейсу взаємодії між замовником перевезень та їх безпосереднім виконавцем;

– реалізація стратегії (виконання програми) розвитку цифрових транспортних коридорів та електронної логістики шляхом впровадження безпаперової торгівлі, взаємного визнання електронних товаросупровідних документів та надання трансграничних транспортних послуг;

– впровадження інноваційних рішень та кращих світових практик проведення митних та інших контрольних процедур;

– впровадження інтелектуальних транспортних систем та систем управління рухом на наземному, водному та повітряному транспорті;

– забезпечення формування професійного потенціалу та створення ефективної системи професійної підготовки та науково-технічного супроводу інноваційного розвитку транспортної галузі, зокрема шляхом впровадження превентивної моделі підготовки фахівців;

– забезпечення збереження та розвитку професійного кадрового потенціалу;

– виконання спільних програм закладів освіти, органів державного управління та бізнес-структур з розвитку діяльності транспортної галузі;

– підвищення екологічності транспорту.

Сфера ІКТ послуг активно розвивається навіть у воєнних умовах, що є можливим завдяки здатності підприємств ІТ до швидкої релокації та відновлення. Крім того, попит на українські ІТ послуги серед іноземних клієнтів залишається досить високим. Для забезпечення прискорення розвитку сфери ІКТ послуг та зростання експорту даних послуг необхідно [6, с. 69; 7, с. 378]:

1) створити сприятливі умови для роботи висококваліфікованих фахівців та вживати заходів щодо запобігання відтоку мізків;

2) знизити податковий тиск та зменшити бюрократизацію в ІТ-галузі;

3) наростити підготовку ІТ-фахівців в регіонах, де планується швидке і значне зростання нових робочих місць в ІТ-галузі, здійснювати розвиток системи прискореного перенавчання на основі раніше отриманої вищої освіти;

4) сформувати національну стратегію, міжнародну і внутрішню політики, сприятливу законодавчу, суспільну, економічну атмосферу у сфері використання інформаційних технологій;

5) забезпечити можливості технологічного доступу населення до інформаційних, комп'ютерних технологій за рахунок об'єднання зусиль державного та приватного секторів економіки щодо розвитку інформаційної інфраструктури;

6) сприяти збільшенню і розповсюдженню кількості послуг населенню і бізнесу, наданих за допомогою інформаційних комп'ютерних технологій.

Високий рівень експорту фінансових послуг притаманний найрозвинутішим країнам світу, однак в структурі українського екс-

порту на даний вид послуг припадає менше 2%. Україні буде досить важко вести вдалу конкурентну боротьбу на світових фінансових ринках, проте забезпечення досить високої якості послуг при умові збереження нижчих цін, тобто оптимального співвідношення ціни та якості, дозволить збільшити попит на українські фінансові послуги серед країн Східної Європи та країн, що розвиваються. Тому досить перспективним напрямком посилення конкурентоспроможності України на світових ринках видається розвиток зовнішньої торгівлі фінансовими послугами. Зростання експорту фінансових послуг вимагає реалізації наступних заходів [8, с. 306; 9, с. 114]: розробити комплексну стратегію з розвитку усіх фінансових посередників, як банківських, так і небанківських; сформувати сприятливе інформаційне середовище для забезпечення довіри до українських фінансових посередників; розробити підходи у державній політиці, спрямовані на стабілізацію макроекономічної ситуації у країні; сприяти забезпеченню потреб суб'єктів господарювання фінансовими інструментами в адекватній кількості та якості; створити сучасну фінансову інфраструктуру, яка відповідає нормам захищеності транзакцій і персональних даних, надійності, оперативності, доступності до фінансових ресурсів як технологічно, так і за вартістю.

В світовій торгівлі спостерігаються тенденції до зростання торгівлі туристичними послугами. Після часткової зупинки внаслідок коронавірусу, туризм поступово відновлюється та починає розвиватися [10]. Україна традиційно мала суттєвий туристичний потенціал, завдяки наявності численних туристичних атракцій та об'єктів культурної спадщини, який не реалізувався повною мірою через низький рівень обізнаності іноземних громадян щодо України. Однак, на сьогодні спостерігається істотне зростання інтересу до України, що створює нові можливості для стрімкого зростання експорту туристичних послуг. Для повноцінного використання всіх нових

можливостей та реалізації наявного в країні потенціалу потрібно [11, с. 74; 12, с. 127]: створити сприятливі умови для залучення інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури; здійснювати контроль за збереженням та раціональним використанням туристичних територій; підвищувати якість навколишнього середовища та гарантувати безпеку учасників туристичної діяльності; забезпечити доступність туристичних послуг для людей з особливими потребами; сприяти розвитку готельного бізнесу, підвищення якості послуг, що надаються місцевими виробниками туристичного продукту; розбудовувати інфраструктуру та розвивати суміжні з туризмом послуги (в першу чергу суспільно корисні послуги).

Висновки. Міжнародна торгівля послугами України в останні роки не демонструвала стабільних тенденцій розвитку, що пов'язано з негативним впливом внутрішніх проблем та зовнішніх факторів. Разом з тим, сальдо міжнародної торгівлі зберігає позитивне значення, що свідчить про високий рівень покриття імпорту експортом, а також про роль торгівлі послугами в наповненні державного бюджету. Найбільші частки в структурі українського експорту займали транспортні та інформаційні послуги, найменші – фінансові послуги, державні послуги, послуги, пов'язані з подорожами та послуги, пов'язані з інтелектуальною власністю. Враховуючи значну роль транспортних та ІКТ послуг, запропоновані заходи вдосконалення їх функціонування, які, зокрема, включають розробку стратегій розвитку даних сфер, використання новітніх технологій, забезпечення кадрового потенціалу тощо. Крім того, були запропоновані заходи розвитку та підвищення конкурентоспроможності фінансових та туристичних послуг, які найменше експортуються Україною. Впровадження заходів вдосконалення функціонування секторів сфери послуг сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних послуг та зміцнить позиції України на світових ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 24.04.2023).
2. Краснодєд Т. Л., Попова Т. В. Місце України на світовому ринку послуг. *Електронний науково-практичний журнал «Східна Європа: економіка, бізнес та управління»*. 2019. № 4 (21). С. 30–36.
3. Мельничук О. Міжнародна торгівля послугами. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Сер. Економічні науки*. 2020. № 4. С. 115–128.
4. Кальченко О. М., Белорус А. В. Сучасні проблеми розвитку транспортного сектору України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2 (26). С. 99–107.

5. Крихтіна Ю. О. Державна політика розвитку транспортної галузі України: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : «Діса Плюс», 2022. 336 с.
6. Севрук І. М., Рупчева А. О. Конкуреноспроможність України на світовому ринку ІТ-послуг в умовах глобалізації. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 15. С. 65–70.
7. Тимошенко Н. Ю., Ронський Б. Ю. Проблеми та перспективи розвитку ІТ-індустрії в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 17. С. 384–388.
8. Смирнова О. В. Тенденції розвитку управління фінансовими інструментами ринку фінансових послуг. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 302–308.
9. Дребот Н. П., Танчак Я. А., Миколишин М. М. Тенденції розвитку небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. № 30(1). С. 109–114.
10. International tourism recovered 63% of pre-pandemic levels in 2022, with Europe and Middle East in the lead. URL: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-01/UNWTO_Barom23_01_January_EXCERPT.pdf?VersionId=_2bbK5Glwk5KrKrBGJ5iNPAGnrWoH8NB (accessed 24 April 2023).
11. Глубоченко К. О., Дорошенко О. М. Аналіз сучасного стану ринку та перспективи туристичних послуг в Україні. *Modern Economics*. 2021. № 30(2021). С. 71–75.
12. Збарський В., Грибова Д., Збарська А. Україна на світовому ринку туристичних послуг. *Євроінтеграція України та економічна безпека держави: Збірник наукових праць*. 2021. Випуск 1 (26). С. 117–129.

REFERENCES:

1. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed April 24, 2023).
2. Krasnodied, T. L., Popova, T. V. (2019). Mistse Ukrainy na svitovomu rynku posluh [The place of Ukraine in the world market of services]. *Elektronnyy naukovopraktychnyy zhurnal «Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya»*, no. 4 (21), pp. 30–36. (in Ukrainian)
3. Melnychuk, O. (2020). Mizhnarodna torhivlya posluhamy [International trade in services]. *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo. Ser. Ekonomichni nauky*, no. 4, pp. 115–128. (in Ukrainian)
4. Kalchenko, O. M., Belorus, A. V. (2021). Suchasni problemy rozvytku transportnoho sektoru Ukrainy [Modern problems of development of the transport sector of Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya*, no. 2 (26), pp. 99–107. (in Ukrainian)
5. Krykhtina, Yu. O. (2022). Derzhavna polityka rozvytku transportnoy haluzi Ukrainy: teoriya, metodolohiya, praktyka [State policy of development of the transport industry of Ukraine: theory, methodology, practice]. monohrafiya [a monograph]. Kharkiv: «Disa Plus», 336 p. (in Ukrainian)
6. Sevruk, I. M., Rupcheva, A. O. (2018). Konkurentospromozhnist Ukrainy na svitovomu rynku IT-posluh v umovakh hlobalizatsiyi [Competitiveness of Ukraine on the world market of IT services in conditions of globalization]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 15, pp. 65–70. (in Ukrainian)
7. Tymoshenko, N. Yu., Ronskyi, B. Yu. (2018). Problemy ta perspektyvy rozvytku IT-industriyi v Ukraini [Problems and prospects of development of the IT industry in Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*. Issue 17. pp. 384–388. (in Ukrainian)
8. Smirnova, O. V. (2019). Tendentsiyi rozvytku upravlinnya finansovymy instrumentamy rynku finansovykh posluh [Trends in the development of management of financial instruments of the financial services market]. *Biznes Inform*. № 3, pp. 302–308. (in Ukrainian)
9. Drebot, N. P., Tanchak, Y. A., Mykolyshyn, M. M. (2020). Tendentsiyi rozvytku nebankivskykh finansovykh ustanov na rynku finansovykh posluh Ukrainy [Development trends of non-bank financial institutions in the market of financial services of Ukraine]. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy*. № 30(1), pp. 109–114. (in Ukrainian)
10. International tourism recovered 63% of pre-pandemic levels in 2022, with Europe and Middle East in the lead. Available at: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-01/UNWTO_Barom23_01_January_EXCERPT.pdf?VersionId=_2bbK5Glwk5KrKrBGJ5iNPAGnrWoH8NB (accessed April 24, 2023).
11. Hlubochoenko, K. O., Doroshenko, O. M. (2021). Analiz suchasnoho stanu rynku ta perspektyvy turystychnykh posluh v Ukraini [Analysis of the current state of the market and prospects of tourist services in Ukraine]. *Modern Economics*. № 30(2021), pp. 71–75. (in Ukrainian)
12. Zbarsky, V., Grybova, D., Zbarska, A. (2021). Ukrainyina na svitovomu rynku turystychnykh posluh [Ukraine on the world market of tourist services]. *Yevrointehratsiya Ukrainy ta ekonomichna bezpeka derzhavy: Zbirnyk naukovykh prats*. Issue 1 (26), pp. 117–129. (in Ukrainian)